

## บทที่ ๑

### บทนำ

#### ๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภายหลังพุทธปรินิพพาน พุทธบริษัทต้องการน้อมระลึกถึงพระพุทธรูปของพระองค์ และปรารถนาที่จะแสดงความเคารพสักการบูชา ดังท่านพระอานนท์ทูลถามพระพุทธองค์ว่า พระพุทธรูปที่ระลึกถึงสังเวชนียสถาน คือ สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน เป็นสถานที่ระลึกถึงพระพุทธองค์ ภายหลังมีพระสฤปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ๘ แห่ง<sup>๑</sup> เรียกว่า “ธาตุเจดีย์” เป็นสถานที่เคารพสักการบูชาของพุทธบริษัท สิ่งก่อสร้างที่เรียกว่า “พุทธสถาน” ได้รับการดูแลรักษา การทำนุบำรุง และการประดับประดาเพื่อให้เกิดความเลื่อมใส ตามแนวคิดและจินตนาการของพุทธบริษัท

ต่อมาสังเวชนียสถานและธาตุเจดีย์ดังกล่าวได้พัฒนาการมาเป็นงานศิลปกรรมของพระพุทธศาสนา รวมเรียกว่า “พุทธศิลป์” หรือ “พุทธศิลปะ”<sup>๒</sup> พุทธศิลป์เป็นการสร้างสรรค์ขึ้นตามความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ขณะนั้นชมพูทวีปยังไม่นิยมการสร้างรูปเคารพ จึงปรากฏแต่รูปอื่นเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาเช่น ธรรมจักร<sup>๓</sup> ดอกบัว รูปบัลลังก์วาง รูปโคม รูปฉัตร ครั้นถึงการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ทรงแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ให้ความอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากและที่สำคัญได้ร่วมกับพระโมคคัลลีบุตร จัดส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังดินแดนต่าง ๆ จำนวน ๙

---

<sup>๑</sup> คุรุยละเอียดยใน ที.ม.(ไทย) ๑๐/ ๒๐๒/๑๕๐.

<sup>๒</sup> ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๓๘/๑๗๕ กล่าวไว้ว่า โทณพราหมณ์ แบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๘ ส่วนเท่า ๆ กัน ประดิษฐาน ณ แคว้นมคธ, กรุงเวสาลี, กรุงกบิลพัสดุ์, กรุงอัลลคัปปะ, กรุงรามคาม, กรุงเวฐฐีทีปะ, กรุงปาวา, กรุงกุสินารา, เรียกว่า ธาตุเจดีย์ ทั้งนี้กษัตริย์เมืองปีบลิวันไปเข้าทรงได้พระอังคารและโทณพราหมณ์ได้ทะนันทวงไปสร้างสฤปบรรจุ เรียกว่า ตุมภสฤป ที่เมืองปีบลิวัน และกรุงกุสินารา สฤปทั้งสอง เรียกว่า บริโลกเจดีย์

<sup>๓</sup> เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา (ฉบับมุงปาฐะ ภาค ๑), (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐๘.

<sup>๔</sup> พระมหาวิชาญ เลี้ยวเส็ง, “พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔), หน้า ๑๗ (อ้างตาม).

สาย และในสายที่ ๘ มีพระโสณะและพระอุตระได้เดินทางมายังดินแดนสุวรรณภูมิ<sup>๕</sup> จึงทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองและสถิตมั่นคงในดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งปรากฏพุทธศิลป์ที่โบราณสถาน โบราณวัตถุต่าง ๆ เช่น พระปฐมเจดีย์ เป็นต้น เป็นประจักษ์พยานอยู่จนบัดนี้ พม่าว่าสุวรรณภูมิ ได้แก่ เมืองสะเทิม ในพม่าภาคใต้

พุทธศิลป์มีส่วนสำคัญในการช่วยสืบสานพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นมาได้จนถึงในปัจจุบันและสิ่งสำคัญคือคนรุ่นปัจจุบันจะใช้สื่อเหล่านี้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้อย่างไรเพื่อดึงผู้คนให้เข้ามาเรียนรู้แก่นของพระธรรมและสิ่งนี้ถือเป็นความรับผิดชอบร่วมกันของพุทธศาสนิกชนทุกท่าน<sup>๖</sup> ศิลปะเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดธรรมะที่ได้ผล พุทธศิลป์จึงได้แผ่ขยายออกไปอย่างรวดเร็วจนเกิดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ดำรงคงอยู่และสืบต่อกันมาเป็นเวลาหลายพันปีกระทั่งถึงในปัจจุบัน

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้ถูกถ่ายทอดด้วยวิธีการต่าง ๆ มานานหลายพันปีทั้งในรูปแบบของการถ่ายทอดผ่านพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่โดยการแสดงธรรม การอธิบายขยายความ การถ่ายทอดผ่านคัมภีร์ที่เรียกว่า พระไตรปิฎก ซึ่งมีหลักธรรมที่สำคัญปรากฏอยู่ประกอบไปด้วยพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎกจำนวน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ และในปัจจุบันได้มีสื่อสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทในการถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อาทิ สื่อสิ่งพิมพ์ นิตยสาร วารสาร สื่อวิทยุโทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง อินเทอร์เน็ต เป็นต้น แต่ก็ยังมีสื่ออีกชนิดหนึ่งที่มีบทบาทในการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเช่นกันนั่นก็คือ สื่อจิตรกรรมฝาผนัง<sup>๗</sup>

เรื่องราวทางพระพุทธศาสนาในคัมภีร์ต่าง ๆ อันถือเป็นปัญญา殊สำคัญของพระพุทธศาสนาถูกถ่ายทอดผ่านภาพจิตรกรรมฝาผนังเพื่อให้สามารถเข้าใจหลักธรรมให้เห็นเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น ช่วยโน้มน้าวจิตใจของผู้คนให้ยึดถือ และปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงสอนไว้ เช่น ถ้ำอชันดา (Ajanta Cave) ที่ประเทศอินเดีย สร้างขึ้นประมาณราวปี พ.ศ. ๓๕๐ – ๕๕๐ มีภาพเขียนสีที่มีความงดงามมีชีวิตชีวาด้วยวิธีการเขียนแบบสีปูนเปียก

<sup>๕</sup> พระปัญญาสามี, ศาสนวงศ์ หรือ ประวัติศาสนา, แปลโดย แสง มนวิฑูร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

<sup>๖</sup> พระพรหมคุณาภรณ์, พุทธศาสนาในอาเซียน, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔๑.

<sup>๗</sup> มนตรา เลี้ยวเต็ง, พุทธจริยศาสตร์ความลับที่ซ่อนเร้นในงานพุทธศิลป์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.watyaichaimongkol.net/index.php?mo=3&art=212168> [๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๕ เวลา ๑๗.๐๐ น].

<sup>๘</sup> สมชาติ มณีโชติ, จิตรกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑.

(Fresco) ที่เกี่ยวกับเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา เช่น ภาพพระโพธิ์สัตว์ปัทมปาณี ถ้าหมายเลข ๑ ภาพพระนางสิริมหามายาเล่าความฝันต่อพระสวามี ภาพตอนประสูติของพระพุทธเจ้า ถ้าหมายเลข ๒<sup>๕</sup> เป็นต้น ถือได้ว่างานจิตรกรรมได้ทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาและนำมาเป็นอุปกรณ์ในการเผยแพร่และอธิบายหลักธรรมในสถานที่ต่าง ๆ ที่พระพุทธศาสนาไปถึง ทั้งนี้รวมถึงในประเทศไทยด้วย

จิตรกรรมฝาผนังของไทย นอกจากจะมีไว้เพื่อประดับตกแต่งในโบสถ์วิหารให้เกิดสุนทรียภาพแล้ว คุณค่าประการหนึ่งที่จะได้รับคือเรื่องราวหลักธรรมบางประการที่พระสงฆ์เทศนาสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนยึดถือนำไปปฏิบัติ เรื่องเหล่านี้มิใช่มีแต่ในคำเทศนาของพระสงฆ์เท่านั้น ยังปรากฏเป็นภาพเล่าเรื่องบนผนังอาคารภายในวิหารนั้นด้วย ฉะนั้นเมื่อพระสงฆ์เทศนาให้ฟัง หูย่อมได้ยินและตาก็มีโอกาสได้เห็นภาพที่ปรากฏบนผนัง ทำให้สามารถทำความเข้าใจซาบซึ้งทั้งก่อนฟังเทศน์ ขณะกำลังเทศน์และหลังจากฟังเทศน์จบแล้ว ความอันใดที่ได้ฟังจากพระเทศน์ยังขัดข้องใจ ก็สามารถทบทวนกับภาพเขียนจนเข้าใจตลอดจนซาบซึ้งได้<sup>๖</sup>

ภาพจิตรกรรมได้สื่อความหมายและอธิบายให้เกิดความเข้าใจในหลักคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่มุ่งสอนเพื่อให้นำไปประพฤติปฏิบัติ ให้เป็นผู้มีสติ มีคุณธรรม และจริยธรรม ฐึ้นในหลักการรักษาศีลการทำบุญให้ทาน ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา อันจะนำไปสู่ความสุขสงบของการดำรงชีวิตของตนและสังคมรอบข้าง นอกจากนี้แล้วยังมีหลักธรรมอื่น ๆ อีกที่ปรากฏอยู่ในอาคารตามวัดต่าง ๆ อย่างไรก็ตามภาพจิตรกรรมฝาผนังแทบทุกที่ล้วนมีหลักธรรมแฝงอยู่ด้วยกันทั้งนั้นแต่จะเน้นหนักในด้านใดนั้นขึ้นอยู่กับเนื้อหาของเรื่องที่ช่างหรือจิตรกรได้วาดสื่อออกมาซึ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังบางภาพ นอกจากจะสอนให้ละเว้นความชั่วทำความดีอันเป็นหลักธรรมพื้นฐานแล้วยังอาจสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ชมเกิดความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติของตนเองให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถอันจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นในสังคมอีกด้วย ชาวอีสานที่อาศัยอยู่ในภาคอีสานอุดมไปด้วยทรัพยากรดินทางวัฒนธรรม จารีตประเพณี และวิถีชีวิตทางคติชนของสังคมแต่ละถิ่น โดยมีพระพุทธศาสนาซึมซับเป็นแก่นของชีวิตมาทุกยุคทุกสมัย

ด้วยความเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้ผลงานด้านจิตรกรรมฝาผนังในทุกยุคทุกสมัยจำเป็นต้องมีการศึกษาค้นคว้า ตีความหมาย เพื่อสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งเพิ่มความคืบค้ำใน

<sup>๕</sup> พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, เยือนอินเดีย ตามรอยอารยธรรมพุทธ **Buddhist Pilgrimag in India**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (Varanasi India : Pilgrim press Pvt. Ltd., ๒๕๕๒), หน้า ๑๕๐ – ๑๕๑.

<sup>๖</sup> สุชาติ เกาทอง, **ศิลปะกับมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๖๕ - ๗๐.

จิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งจะช่วยให้ผู้คนสนใจค้นหาธรรมะที่ซ่อนเร้นอยู่ภายใน นอกจากนี้แล้วการค้นคว้าวิจัยยังช่วยทำนุบำรุงรักษาผลงานจิตรกรรมฝาผนังให้คงอยู่ตลอดไป ในอันที่จะได้รับใช้งานด้านการสอนทางพระพุทธศาสนาให้กับคนในสังคม และเพื่อจุดประกายให้คนหันมาตระหนักเห็นถึงความสำคัญของการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงเอาไว้ นี่ถือได้ว่าเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนทุกท่านที่จะต้องศึกษาและทำความเข้าใจธรรมะในงานจิตรกรรมฝาผนังเหล่านั้น

ด้วยรายละเอียดดังกล่าวมาข้างต้นเป็นเหตุให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาค้นคว้าสุปแต่้มในฐานะที่เป็นสื่อที่มีบทบาทในการแสดงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและได้ถ่ายทอดเนื้อหาธรรมะที่สำคัญไปยังผู้ชมชนนับตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน เนื้อหาที่นำมาถ่ายทอดส่วนมากเป็นเรื่องราวพุทธประวัติตอนต่าง ๆ พระเวสสันดรชาดก หรือวรรณกรรมพื้นบ้านอิงธรรมะ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา จึงถือได้ว่าผลงานสุปแต่้มเป็นสื่อที่มีคุณค่าที่ควรศึกษา เพื่อทำให้เราได้รู้และเข้าใจถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาต่อไป

ในงานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาสุปแต่้มซึ่งเป็นสื่อในการถ่ายทอดธรรมะทางพระพุทธศาสนา โดยเลือกศึกษาสุปแต่้มลิมวัดโพธิ์ชัย บ้านนาพิง ตำบลนาพิง อำเภอนาหว้า จังหวัดเลย ปรากฏทั้งภายในและภายนอกอาคารโดยเฉพาะวัดนี้เป็นวัดเก่าแก่ก่อตั้งมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลางนับเป็นโบราณสถานที่มีค่ายิ่งแห่งหนึ่งของจังหวัดเลยและกรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติ เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๐ สืบหลังนี้เป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนาผสมล้านช้าง โดยจิตรกรรมฝาผนังด้านในเขียนภาพในราวปี พ.ศ. ๒๓๘๕ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ และภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านนอกเขียนในราวปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าทางศิลปะคือให้รู้ถึงลักษณะและเทคนิคจิตรกรรมฝาผนังในรัชกาลที่ ๔ – ๕ การจัดองค์ประกอบแบบโบราณในภาคพื้นอีสาน ทำให้รู้ถึงคุณค่าและความลึกซึ้งในคำสอนทางพระพุทธศาสนาโดยการแสดงถึงธรรมะอย่างแยบคาย จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งว่าในความงดงามของสื่อชนิดนี้ได้ซ่อนหลักพุทธจริยธรรม อันทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมของชาวอีสาน อันเป็นการบ่งบอกเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาผ่านภูมิปัญญาและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน ในการศึกษาสุปแต่้มนี้ก็เพื่อประโยชน์ที่จะได้ส่งเสริมและปลูกฝังจิตสำนึก ความรัก ความหวงแหน และความเข้าใจอันดีในงานศิลปกรรมของอีสาน นำศิลปะมาเชื่อมโยงให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้เรื่องราวของสังคมในแต่ละยุคสมัยได้อย่างลึกซึ้ง ให้สามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมในสุปแต่้มในการสะท้อนวิถีชีวิตของชาวอีสาน รวมไปถึงได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของสุปแต่้มอันจะนำไปสู่การอนุรักษ์และเผยแผ่สู่สาธารณชนต่อไป

## ๑.๒ วัตถุประสงค์

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนารูปแบบตามบริบทของชาวอีสาน

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักพุทธจริยธรรมที่ปรากฏในรูปปั้นวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของรูปปั้นวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

## ๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ๓ ด้าน คือ

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

ผู้วิจัยศึกษาจากหนังสือและสิ่งพิมพ์ ได้แก่ พระไตรปิฎก ฉบับ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย งานวิทยานิพนธ์ เอกสารงานวิจัย และบทความทางวิชาการหนังสือ วารสาร สิ่งพิมพ์ และสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ที่เผยแพร่บนอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้เน้นการวิจัยเพื่อศึกษาประวัติและพัฒนารูปแบบมาของรูปปั้นในบริบทของชาวอีสาน หลักพุทธจริยธรรมและคุณค่าในรูปปั้นวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย การศึกษาหลักธรรมผ่านงานศิลปะที่เรียกว่า “รูปปั้น” อันทรงคุณค่าของวัฒนธรรมของชาวอีสานอันเป็นการบอกเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาผ่านภูมิปัญญาและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน ในการศึกษารูปปั้นนี้ก็เพื่อประโยชน์ที่จะได้ส่งเสริมและปลูกฝังจิตสำนึก ความรัก ความหวงแหน และความเข้าใจอันดีในงานศิลปกรรมของอีสาน นำศิลปะมาเชื่อมโยงให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้เรื่องราวของสังคมในแต่ละยุคสมัยได้อย่างลึกซึ้ง ให้สามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมในรูปปั้นในการสะท้อนวิถีชีวิตของชาวอีสาน รวมไปถึงได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของรูปปั้นอันจะนำไปสู่การอนุรักษ์และเผยแพร่สู่สาธารณะชนต่อไป

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษา โดยกำหนดเฉพาะเรื่องราวที่ปรากฏในรูปปั้นวัดโพธิ์ชัย ตั้งอยู่เลขที่ ๔๗ หมู่ที่ ๑ บ้านนาพึง ถนนด่านซ้าย - นาแห้ว ตำบลนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

#### ๑.๓.๔. ขอบเขตด้านประชากรกลุ่มเป้าหมาย

ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรกลุ่มเป้าหมายเพื่อเก็บข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมายโดยใช้วิธีเจาะจง (Purposive Sampling) ดังนี้

๑.๓.๔.๑ ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๓ คน

๑.๓.๔.๒ ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๒ คน

๑.๓.๔.๓ พระภิกษุและสามเณรวัดโพธิ์ชัย จำนวน ๒ รูป

๑.๓.๔.๔ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๑ คน ได้แก่ หัวหน้าวัฒนธรรมจังหวัดเลย

๑.๓.๔.๕ ชาวบ้าน และนักท่องเที่ยวที่เข้าชมสุปเตม จำนวน ๑๑ คน

#### ๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในงานวิจัย

**สุปเตม** หมายถึง ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏอยู่ในสิมของวัดโพธิ์ชัย ทั้งด้านในและด้านนอกอาคารที่ช่างหรือจิตรกรได้วาดเขียนขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นโดยภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏได้แก่ พุทธประวัติ พระเวสสันดรชาดก พระเนมิราชชาดก นิทานพื้นบ้านเรื่อง สังข์สินไชย การะเกด โดยมีความเกี่ยวพันกับพระพุทธศาสนาโดยตรง

**สิม** หมายถึง อาคารก่ออิฐถือปูนที่มีลักษณะอย่างโบสถ์หรืออุโบสถของชาวอีสานที่ชาวบ้านนาพึงปัจจุบัน เรียกว่า “อาราม” หรือ “วิหาร” ของวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

**คุณค่า** หมายถึง เรื่องราว แนวความคิด และคุณประโยชน์ที่ได้จากสุปเตมของวัดโพธิ์ชัย

**พุทธศิลป์** หมายถึง ผลงานจิตรกรรมฝาผนัง หรือ สุปเตมที่ปรากฏอยู่ภายในและภายนอกสิมของวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

**พุทธจริยธรรม** หมายถึง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เกิดจากการตีความสุปเตมของสิมวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

#### ๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

**พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)** กล่าวไว้ในหนังสือพุทธธรรม (ฉบับเดิม) ว่า เมื่อสิ้นยุคขององค์พระศาสดาแล้ว เวลาล่วงไป และคำสอนแผ่ไปในถิ่นต่างๆ ความเข้าใจในพุทธธรรมก็แปรไปจากเดิมและแตกต่างกันไปหลายอย่าง เพราะผู้ถ่ายทอดสืบต่อมีพื้นความรู้การศึกษาอบรมสติปัญญาแตกต่างกัน ตีความหมายพุทธธรรมแตกต่างกันไปบ้าง นำเอาความรู้ความเชื่อเดิมจากลัทธิศาสนาอื่นเข้ามาผสมแทรกแซงบ้าง อิทธิพลศาสนาและวัฒนธรรมในท้องถิ่นเข้าผสมผสานบ้าง คำสอนบางแห่งเด่นขึ้น บางแห่งเลือนลางลง เพราะการย้ายและเลื่องความสนใจตามความนิยมเอียงและ

ความถนัดของผู้รักษาคำสอน... ทรงสอนพุทธธรรมโดยปริยายต่าง ๆ เป็นอันมาก มีคำสอนหลายระดับ ทั้งสำหรับผู้ครองเรือน ผู้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคม และผู้สละเรือนแล้ว ทั้งคำสอนเพื่อประโยชน์ทางวัตถุและเพื่อประโยชน์ลึกซึ้งทางจิตใจเพื่อให้ทุกคนได้รับประโยชน์จากพุทธธรรมทั่วถึงกัน<sup>๑๑</sup>

**พระ ดร.วิเลโกทะ อริยะเทวะ** แสดงความคิดเห็นไว้ในบทความทางอินเทอร์เน็ตว่า พุทธศิลป์มีส่วนสำคัญในการช่วยสืบสานพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นมาได้จนถึงในปัจจุบันพร้อมกันนี้ได้ทิ้งคำถามสุดท้ายไว้ว่าสิ่งสำคัญคือคนรุ่นปัจจุบันจะใช้สื่อเหล่านี้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้อย่างไรเพื่อดึงผู้คนให้เข้ามาเรียนรู้แก่นของพระธรรมและสิ่งนี้ถือเป็นความรับผิดชอบร่วมกันของพุทธศาสนิกชนทุกท่าน<sup>๑๒</sup>

แนวคิดตามทฤษฎีหน้าที่นิยมของมาลินอสกี (Malinawski) เป็นทฤษฎีหลักในการศึกษา โดยมองว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังนั้นเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมซึ่งถือว่าเป็นผลงานเหล่านี้มิได้เกิดจากการสร้างสรรค์ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังมีส่วนสัมพันธ์กับบริบทโครงสร้างของสังคมและสิ่งแวดล้อมที่บุคคลผู้นั้นเกิดและเติบโตมาอีกด้วย ฉะนั้นภาพจิตรกรรมนอกจากทำหน้าที่ในการตกแต่งอาคารศาสนสถานให้เกิดความงดงามสมบูรณ์ และทำหน้าที่เป็นสื่อในการบอกเล่าเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาแล้ว ภาพจิตรกรรมยังเป็นเครื่องสะท้อนภาพสังคมในด้านต่าง ๆ ในยุคสมัยที่ศิลปินหรือจิตรกรนั้นอยู่ด้วย โดยเฉพาะแนวความคิดทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงโลกทัศน์ค่านิยมต่าง ๆ ในสังคม<sup>๑๓</sup>

**ชมพูนุท พงษ์ประยูร** ได้กล่าวถึงจิตรกรรมฝาผนังไว้ในหนังสือเรื่อง“จิตรกรรมไทย” สรุปว่า จิตรกรรมหรือภาพเขียนสีของไทยแต่โบราณ นิยมเขียนเป็นพุทธบูชาตามผนังโบสถ์วิหาร ศาลาการเปรียญ คูหาภายในองค์พระปราสาท พระสถูปเจดีย์ และที่ผนังถ้ำ ซึ่งเรียกว่า “จิตรกรรมฝาผนัง” อันมีอยู่หลายห้องที่ในประเทศไทย นอกจากจะมีคุณค่าทางหลักวิชาและเป็นแบบอย่างศิลปะในตัวของมันเองแล้ว ยังเป็นหลักฐานสำคัญอีกอย่างหนึ่งเท่ากับจารึกไว้ซึ่งเรื่องราวอันเป็น

<sup>๑๑</sup> พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑ – ๑๓.

<sup>๑๒</sup> มนตรา เลี้ยวเลี้ยว, **พุทธจริยศาสตร์ความลับที่ซ่อนเร้นในงานพุทธศิลป์**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.watyaichaimongkol.net/index.php?mo=3&art=212168> [๑๐ กันยายน ๒๕๕๕].

<sup>๑๓</sup> มาลินอสกี, **Sociocultural Theory in Anthropology**, แปลโดย จูไรรัตน์ จันทร์ธารงศ์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๑๙๗๗), หน้า ๖๒ (อัคราณา).

ความรู้ต้องให้เห็นความเป็นไปในทางประวัติศาสตร์โบราณคดี ลัทธิศาสนาและจารีตประเพณีอันมีมาแต่โบราณได้เป็นอย่างดี<sup>๔๔</sup>

**วิบูลย์ ลี้สุวรรณ** ได้กล่าวถึงจิตรกรรมฝาผนังไว้ในหนังสือเรื่อง “จิตรกรรมไทย” สรุปว่า จิตรกรรมไทยเป็นภาพเขียนระบายสีที่ส่วนใหญ่สืบเนื่องมาจากความบันดาลใจความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เมื่อจิตรกรเกิดความซาบซึ้งในเรื่องทางพระพุทธศาสนาพระพุทธประวัติ วรรณคดี นิทานชาดก และจากคัมภีร์ต่าง ๆ จนเกิดมโนภาพขึ้น จึงได้คิดประดิษฐ์รูปแบบ และวิธีที่จะถ่ายทอดเป็นงานจิตรกรรมไว้ตามผนังโบสถ์วิหาร เพื่อช่วยเสริมสร้างบรรยากาศตกแต่งพุทธสถานให้เกิดความงดงาม และช่วยสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยภาพไปด้วย ดังนั้นจิตรกรรมไทยจึงเป็นศิลปกรรมที่มีคุณค่าและคุณประโยชน์หลายด้านก่อให้เกิดแง่คิดและความรู้สึกสร้างสรรค์ที่งดงามแก่จิตใจของประชาชนและพุทธศาสนิกชนที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา<sup>๔๕</sup>

**สมชาติ มณีโชติ** ได้กล่าวถึงจิตรกรรมฝาผนังไว้ในหนังสือเรื่อง จิตรกรรมไทย สรุปว่า จิตรกรรมไทยเป็นวิจิตรศิลป์ชนิดหนึ่ง ซึ่งส่งผลกระทบให้เห็นวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ มีคุณค่าทางศิลปะ และเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับศาสนา ประวัติศาสตร์โบราณคดี ชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมการแต่งกาย และการแสดงการเล่นพื้นเมืองต่าง ๆ ของคนแต่ละยุคสมัย พระพุทธศาสนากับศิลปกรรมมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างแท้จริง ผลงานทางศิลปกรรมที่ทรงคุณค่าของไทยแต่อดีต ล้วนมีความผูกพันอยู่กับความเชื่อทางศาสนาโดยเฉพาะพุทธศาสนาซึ่งมุ่งเน้นให้คนประกอบกรรมดี ละเว้นความชั่ว ซาบซึ้งเลื่อมใสศรัทธาต่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า<sup>๔๖</sup>

**สุชาติ เถาทอง** ได้กล่าวถึงจิตรกรรมฝาผนังไว้ในหนังสือเรื่อง “ศิลปะกับมนุษย์” สรุปว่า จิตรกรรมฝาผนังไทยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการตกแต่งภายในโบสถ์วิหารให้เกิดความสวยงาม นอกจากนี้แล้วคุณค่าอีกอย่างที่ได้รับ คือ เรื่องราวหลักพุทธธรรมบางประการที่พระสงฆ์เทศนาสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนยึดถือนำไปปฏิบัติ คำเทศนาเหล่านั้นยังปรากฏเป็นภาพเล่าเรื่องบนผนังภายในโบสถ์วิหารนั้นด้วย เมื่อพระสงฆ์เทศนาให้ฟัง หูย่อมได้ยิน ตาก็มองเห็น และหลังจากฟัง

<sup>๔๔</sup> ชมพูนุท พงษ์ประยูร, **จิตรกรรมไทย**, กรมศิลปากรจัดพิมพ์ในงานแสดงโบราณวัตถุและภาพจิตรกรรมฝาผนังในอาคารหลังที่ ๒ ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สีวพร, ๒๕๑๒), หน้า ๑.

<sup>๔๕</sup> วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, **จิตรกรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๒๓), หน้า ๔, ๔๕.

<sup>๔๖</sup> สมชาติ มณีโชติ, **จิตรกรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑ - ๓.



เทศน์จบแล้ว ความอันใดที่ได้จากพระเทศน์ยังขัดข้องใจ ก็สามารถทบทวนกับภาพเขียนจนเข้าใจ ชาบซึ่งได้<sup>๑๑</sup>

**เวงค์ เกล้าส** ได้กล่าวไว้ในหนังสือรวมเอกสารวัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร เรื่อง จิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย ว่า จิตรกรรมไทยเป็นภาพวาดที่ใช้เป็นสื่อสำหรับเรียนรู้เรื่อง พระพุทธประวัติและพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าหรือเป็นสื่อให้ผู้เลื่อมใสศรัทธาที่ไม่ เข้าใจลายลักษณ์อักษร สามารถศึกษาพระธรรมบทได้<sup>๑๒</sup>

**พระพงศศักดิ์ อภิขุขโว (รุ่งสง)** ได้กล่าวถึงจิตรกรรมฝาผนังไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณี พระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม” ผลการวิจัยพบว่า จิตรกรรมฝาผนังในฐานะสื่อมี บทบาทในการถ่ายทอดเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาแก่ผู้ชมได้และสามารถทำให้ผู้ชมรู้สึกซาบซึ้ง กับภาพและเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดีแต่ในการนำไปปฏิบัติพบว่า อาจจะยังมีผล อยู่ค่อนข้างน้อย เป็นเพียงสื่อที่อาจมีบทบาทในการกระตุ้นหรือเสริมเท่านั้น ส่วนผลการศึกษาวิจัย ในความคิดเห็นของผู้เข้าชมภาพจิตรกรรมฝาผนังครั้งนี้พบว่า ผู้เข้าชมส่วนใหญ่เป็นนักเรียนและ นักศึกษาหญิงอายุต่ำกว่า ๒๐ ปีเรียนระดับมัธยมศึกษาและปริญญาตรี สรุปพบว่า สื่อจิตรกรรมฝา ผนังมีบทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเหมือนกัน<sup>๑๓</sup>

**เนตรนภา แก้วแสงธรรม** ได้กล่าวถึงจิตรกรรมฝาผนังไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวจังหวัด อุบลราชธานี : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดทุ่งศรีเมือง วัดบ้านนาควาย และวัดหนองมะนาว” ผลการวิจัย พบว่า ภาพจิตรกรรมวัดทุ่งศรีเมืองเขียนแบบประเพณีภาคกลางที่ได้รับการยกย่องเรื่องฝีมือและ คุณค่าทางศิลปะ เขียนเรื่องพระพุทธประวัติ ชาดก ไตรภูมิ มงคลกสิผล และวรรณกรรมพื้นบ้านเรื่อง ศิลปชัย ภาพจิตรกรรมที่วัดบ้านนาควายเขียนแบบประเพณีภาคกลางผสมกับแบบท้องถิ่น เขียน เรื่องพระพุทธประวัติตั้งแต่ตอนเทวดาอัญเชิญพระพุทธเจ้าลงมาอุบัติ จนถึงตอนพระสาวกมา ชุมนุมถวายพระเพลิงพระพุทธเจ้า ภาพจิตรกรรมที่วัดหนองมะนาวเขียนแบบพื้นบ้านโดยช่าง ท้องถิ่น เขียนเรื่องพระเวสสันดรชาดก โดยหลักธรรมจากภาพจิตรกรรมฝาผนังที่พบในวัดทั้งสาม

<sup>๑๑</sup> สุชาติ เกาทอง, ศิลปะกับมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๖๕.

<sup>๑๒</sup> เวงค์ เกล้าส, “จิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย”, ใน หนังสือรวมเอกสารวัดสุทัศน์เทพวราราม ราชวรมหาวิหาร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บริษัทไทยวิทูรเอล, ๒๕๓๕), หน้า ๕๕.

<sup>๑๓</sup> พระพงศศักดิ์ อภิขุขโว(รุ่งสง), “ศึกษาบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมใน เฉพาะกรณีพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), บทคัดย่อ.

นำเสนอหลักธรรมเดียวกัน ซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวอุบลราชธานีในด้านต่าง ๆ ได้แก่อิทธิพลและคุณค่าต่อความเชื่อต่อการดำเนินชีวิต ต่อการปฏิบัติ ทำให้เกิดพิธีกรรมศาสนาและต่อศิลปะทำให้เกิดเอกลักษณ์การสร้างสิ่งและจิตรกรรมฝาผนังแบบอีสานที่เรียกว่า “อุบแด่ม” ที่เน้นประโยชน์ใช้สอย<sup>๒๐</sup>

**พระมหาคชินท์ สุมงฺกโล (อินทร์มนตรี)** ได้กล่าวถึงจิตรกรรมฝาผนังไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพุทธสุนทรียศาสตร์บนจิตรกรรมฝาผนังในวัดสุทัศนเทพวราราม” ผลการวิจัยพบว่า จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารหลวงวัดสุทัศนเทพวราราม มีคุณค่าทางเรื่องราวและหลักธรรมเกี่ยวกับไตรสิกขา ส่งเสริมความเชื่อทางศาสนา ชักจูงในเรื่องเว้นชั่วทำดีตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา มุ่งให้ความสำคัญกับความงามด้านจิตใจและปัญญาเพื่อพัฒนาและยกระดับจิตสำนึกของผู้รับรู้ให้เป็นอิสระจากความทุกข์ และจงใจให้ดำเนินไปสู่วิถีทางที่สงบสุข ส่วนเรื่องสุนทรียศาสตร์นั้น จิตรกรรม คือ การสร้างสรรค์กิจกรรมของมนุษย์ที่เกิดจากการขีดเขียนเส้นหรือระบายสีลงบนแผ่นผ้า กระดาษ ฝาผนัง เป็นต้น โดยอาศัยเทคนิคทางการวาดภาพและฝีมือความชำนาญของจิตรกร ทำให้เกิดเป็นรูปภาพตามจินตนาการของจิตรกร และผู้ชมคล้อยตามจินตนาการนั้นด้วย มีคุณค่าและสัมผัสคุณธรรม ความดีงามได้พร้อมกับให้พุทธธรรมปัญญาด้วย<sup>๒๑</sup>

**กรรณิการ์ ตั้งตุลานนท์** ได้กล่าวถึงจิตรกรรมฝาผนังไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดทองธรรมชาติวรวิหาร” ผลการวิจัยพบว่า จิตรกรรมแต่ละภาพมีหลักพุทธธรรมแฝงอยู่ในเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ความเป็นจริงของโลก ความถูกต้องและความดีงามของมนุษย์ ซึ่งหลักพุทธธรรมเหล่านี้จะเป็นแสงส่องทางที่จะนำพาผู้ปฏิบัติไปพบกับชีวิตที่สะอาด สงบ สว่าง เช่น หลักปัญญาจากภาพพระพุทธเจ้าพบเทวทูตทั้ง ๔ หลักการดับกิเลสจากภาพมารผจญ และหลักความไม่ประมาทจากภาพเสด็จดับขันธปรินิพพาน เป็นต้น คนทั่วไปดูจิตรกรรมฝาผนังไม่เข้าใจ เพราะไม่มีประสบการณ์ในการดูภาพไทยโบราณ จึงมีความจำเป็นที่ต้องแนะนำเกี่ยวกับลักษณะของจิตรกรรมไทยแบบประเพณี

<sup>๒๐</sup> เนตรนภา แก้วแสงธรรม, “การศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวจังหวัดอุบลราชธานี : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดทุ่งศรีเมือง วัดบ้านนาควาย และวัดหนองมะนาว”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

<sup>๒๑</sup> พระมหาคชินท์ สุมงฺกโล (อินทร์มนตรี), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพุทธสุนทรียศาสตร์บนจิตรกรรมฝาผนังในวัดสุทัศนเทพวราราม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), บทคัดย่อ.

ก่อนการเข้าชมจิตรกรรมฝาผนัง ดังนั้นเป้าหมายของการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังนี้ก็เพื่อให้ผู้ชมได้ศึกษาพระพุทธศาสนามากกว่าเป็นเครื่องประดับตกแต่งผนังโบสถ์วิหารให้สวยงามเท่านั้น<sup>๒๒</sup>

ไพโรจน์ สโมสร ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง “จิตรกรรมฝาผนังอีสาน” ไว้ว่า รูปแบบและกรรมวิธีการจัดองค์ประกอบศิลป์ในรูปแต้มอีสานไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว ช่างแต้มมีอิสระในการแสดงออกอย่างเต็มที่ช่างแต้มคนเดียวกันหากไปเขียนภาพ ณ สถานที่ที่ต่างกันรูปลักษณะขององค์ประกอบศิลป์รวมทั้งรายละเอียดก็จะแตกต่างกันออกไป ช่างแต้มจะเลือกสรรเรื่องราวจากพุทธประวัติหรือจากวรรณกรรมพื้นบ้านเฉพาะส่วนหรือตอนที่ช่างแต้มประทับใจนำมาพรรณนาด้วยเส้น สี และองค์ประกอบภาพที่ต่อเนื่องกันไป จากภาพหนึ่งเชื่อมต่อกับอีกภาพหนึ่ง เพื่อสื่อสารให้ผู้ชมเกิดจินตนาการ มองเห็นความงามทางสุนทรียศาสตร์และคุณค่าทางคุณธรรมที่แฝงอยู่ใน ปฐมชาติทัศนศิลป์ เนื้อหาของภาพจะจบด้วยตัวมันเอง... ภาพจิตรกรรมอีสานเป็นศิลปะพื้นบ้าน (Folk Art) ที่มีคุณค่า เป็นศิลปะที่แสดงออกอย่างซื่อ ๆ ไร้มารยาและเป็นศิลปะสะท้อนความจริงที่มีวิญญาณอีสานอย่างสมบูรณ์<sup>๒๓</sup>

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย” ได้กล่าวถึงเรื่องราวและคุณค่าของภาพจิตรกรรมวัดโพธิ์ชัย โดยสรุปว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านในและผนังด้านนอกวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย เป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธประวัติของพระพุทธเจ้า พระเวสสันดรชาดก พระเนมิราชชาดก นิทานพื้นบ้านเรื่องสังข์สินชัย การระเณศ สอดแทรกวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในยุคสมัยและเริ่มรับเอาวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามา การคมนาคม การแต่งกาย โดยมีภาพปริศนาธรรมต่างๆ สื่อความหมายเชิงภาพลักษณ์ให้ได้เข้าใจ ในหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่มุ่งสอนให้นำไปประพฤติปฏิบัติ ให้เป็นผู้มีสติ มีศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม รู้ในหลักการรักษาศีลการทำบุญให้ทาน ตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า<sup>๒๔</sup>

วรพรรณ ภูวิจารณ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย” บ้านนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย” ได้กล่าวถึงแนวคิดทางเรื่องราวเนื้อหาการสร้างภาพจิตรกรรมวัดโพธิ์ชัยไว้ว่า

<sup>๒๒</sup> กรรณิการ์ ตั้งตุลานนท์, ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดทองธรรมชาติวรวิหาร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

<sup>๒๓</sup> ไพโรจน์ สโมสร, จิตรกรรมฝาผนังอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พรินตติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๒), หน้า ๓๖, ๕๓.

<sup>๒๔</sup> สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย, การอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย, ๒๕๕๑, หน้า ๔๖ (อัดสำเนา).

ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยไม่มีแบบแผนตายตัว แต่จะเป็นภาพที่เขียนขึ้นด้วยเส้นง่ายๆ ระบายสีเรียบแบนด้วยเนื้อสีที่พอลาได้ในท้องถิ่น ที่มีเนื้อหาแสดงภาพเชิงสัญลักษณ์บางอย่างที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อบางประการที่อาจยังไม่เข้าใจในปัจจุบัน... ให้การดำรงอยู่ของชุมชนเป็นไปอย่างปกติสุขมาจากแนวคิดที่สร้างภาพตกแต่งเล่าเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา<sup>๒๕</sup>

จากการทบทวนเอกสารผู้วิจัยพบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาจิตรกรรมฝาผนังในประเด็นที่เป็นสื่อเพื่อการเผยแผ่พุทธธรรม หลักธรรมที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตคนในท้องถิ่น หลักพุทธปรัชญาในส่วนของสังขธรรม และจริยธรรมที่ปรากฏในเรื่องบาลีชาดก หลักธรรมที่อยู่ในทศชาติชาดก หรือชาดกอื่น ๆ สุนทรียศาสตร์ การจัดรูปแบบขององค์ประกอบศิลปะ และการตรวจสอบสภาพจิตรกรรมฝาผนังหลังการอนุรักษ์ และในการวิจัยของ วรพรรณ ภูวิจารณ์ มีข้อเสนอแนะไว้ว่า เนื้อหาสาระที่ปรากฏบนพื้นภาพที่มีเนื้อที่ไม่มากนัก ยังมีแง่มุมที่ต้องสืบค้นหาความจริงจากภาพที่แฝงเชิงสัญลักษณ์ ที่มีผลต่อความรู้สึก การสร้างทัศนคติเชิงบวก ความรู้สึกนึกคิดและรสนิยมที่สอดคล้องสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม พฤติกรรมของคนในชุมชน ที่ควรศึกษาแบบเจาะลึกอีกหลายประเด็นเพื่อให้เห็นคุณค่า ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกประเด็นนี้ในการศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของสถาปัตยกรรมศิลปในสิมวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลยนี้

## ๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการวิจัยด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เมื่อค้นพบปัญหาและทบทวนข้อมูลความเป็นมาแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการวิจัย ๔ ขั้นตอน คือ

### ๑.๖.๑ ศึกษาข้อมูล

เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary sources) ใช้วิธีเก็บข้อมูลจากพระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เอกสารข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary sources) ได้แก่ วรรณคดี งานนิพนธ์ของนักวิชาการร่วมสมัย เอกสารงานวิจัย บทความทางวิชาการ และสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ที่เผยแพร่บนอินเทอร์เน็ต ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๑.๖.๒. เก็บข้อมูลบนภาพสถาปัตยกรรมอย่างละเอียด และสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง จากประชากรกลุ่มเป้าหมาย

<sup>๒๕</sup> วรพรรณ ภูวิจารณ์, จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย บ้านนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย, รายงานวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๐ (อัคราณา).

#### ๑.๖.๒.๑ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยกำหนดใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเป็นแบบไม่มีโครงสร้าง ประกอบไปด้วย สมุดจดบันทึก กล้องถ่ายรูป แบบสัมภาษณ์ และเครื่องบันทึกเสียง

#### ๑.๖.๒.๒ การสร้างแบบสัมภาษณ์

ในการสร้างแบบสัมภาษณ์ มีขั้นตอนดังนี้

๑) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับอุปสรรค เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๒) ข้อมูลที่ได้มาจากขั้นตอนที่ ๑) มาเป็นประเด็นคำถามแบบสัมภาษณ์ แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะ

๓) ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา

๔) นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแล้วให้อาจารย์ที่ปรึกษาได้พิจารณาความเหมาะสมและความถูกต้องตามเนื้อหา ภาษา และความสอดคล้องเกี่ยวกับประเด็นคำถาม

๕) เพื่อปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำแล้วนำไปเก็บข้อมูล

#### ๑.๖.๒.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๑) นำหนังสือและแบบสัมภาษณ์จากศูนย์บัณฑิตศึกษา สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ถึงกลุ่มเป้าหมายเพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยในการสัมภาษณ์

๒) สร้างความสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลหลัก และกลุ่มเป้าหมาย พบปะพูดคุยเพื่อสร้างความคุ้นเคยแจ้งวัตถุประสงค์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓) กำหนดนัดหมายวันเวลาสัมภาษณ์เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้เตรียมตัวและเตรียมเอกสารที่เกี่ยวข้องในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๔) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมาย ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักและบุคคลอื่น ๆ โดยใช้วิธีการบันทึกเทป จดบันทึก และการสนทนากับกลุ่มเป้าหมาย

#### ๑.๖.๓. นำข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

นำข้อมูลที่รวบรวมทั้งเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลจากการเก็บข้อมูลจากอุปสรรค และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์ ดีความ แล้วจัดหมวดหมู่ตามความมุ่งหมายของวัตถุประสงค์การวิจัย ในการตีความแบ่งออกเป็น ๓ แบบ ดังนี้

๑.๖.๓.๑ ดีความเชิงศาสนา (Religious Hermeneutics) เพื่อให้คุณค่าของ  
 สุปแด้มทางด้านเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ศิลปะ ประวัติศาสตร์ ประเพณีและวัฒนธรรม การ  
 แสดงเชื้อชาติ เชิงสังคมวิทยา โบราณคดี นิเวศวิทยา และเศรษฐกิจการท่องเที่ยว

๑.๖.๓.๒ ดีความหมายแบบนิทานเปรียบเทียบ (Allegorical Hermeneutics)  
 โดยการนำนิทานชาดกมาบรรยายเพื่อให้ภาพนั้นสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๑.๖.๓.๓ ดีความตามตัวอักษร (Literal Hermeneutics) ที่จารึกบนสุปแด้มเพื่อ  
 การรับรู้ความหมาย เนื้อหาที่ชัดเจนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๑.๖.๔. สรุปข้อมูลเพื่อนำเสนอผลงานการวิจัย ผู้วิจัยสรุปผล (Conclusion) และ  
 นำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าในแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

## ๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบประวัติและพัฒนาการของสุปแด้มตามบริบทของชาวอีสาน

๑.๗.๒ ทำให้ทราบหลักพุทธจริยธรรมที่ปรากฏในสุปแด้มสิมวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึง  
 อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

๑.๗.๓ ทำให้ทราบคุณค่าของสุปแด้มสิมวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัด  
 เลย